

UZASADNIENIE

Przedmiot i przebieg postępowania

1. Pozwem z dnia 11 sierpnia 2020 r. (data prezentaty, k. 2) złożonym w Sądzie Rejonowym Poznań – Grunwald i Jeżyce w Poznaniu Kółko Rolnicze w Z. wniosło o zasądzenie od Skarbu Państwa, reprezentowanego przez Starostę (...) kwoty 20 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 15 czerwca 2020 r., a także o zasądzenie zwrotu kosztów procesu, w tym zwrotu kosztów zastępstwa procesowego wg. norm przepisanych. Powód wskazał, że swoje roszczenie wywodzi z art. 417¹ § 1 k.c. i wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. P 13/18. Kółko rolnicze było bowiem udziałowcem Spółdzielni Kółek Rolniczych w S. z siedzibą w J., które utraciło byt prawny w związku z niedokonaniem wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego do 1 stycznia 2016 r. Dochodzona kwota była częścią wierzytelności, jaka przysługiwałaby Kółku Rolniczemu w Z. z tytułu podziału majątku spółdzielni pomiędzy trzech udziałowców. (pozew, k. 2-77; pismo uzupełniające, k. 80)
2. W odpowiedzi na pozew Skarb Państwa – Starosta (...) wniósł o wezwanie do sprawy właściwego reprezentanta Skarbu Państwa, zwolnienie siebie z udziału w sprawie oraz przekazanie sprawy do rozpoznania sądowi właściwemu według siedziby stationis fisci. Wniósł ponadto o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie na swoją rzecz kosztów procesu wraz z kosztami zastępstwa procesowego wg. norm przepisanych. Zarzucił powodowi nieudowodnienie szkody oraz przedawnienie roszczenia. (odpowieź na pozew, k. 92-95)
3. Postanowieniem z dnia 15 marca 2021 r. Sąd Rejonowy Poznań – Grunwald i Jeżyce w Poznaniu zwolnił z udziału w sprawie Skarb Państwa – Starostę (...), oznaczył jako reprezentanta Skarbu Państwa Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej i przekazał sprawę do rozpoznania Sądowi Rejonowemu dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie jako właściwemu. Pismem z dnia 23 lipca 2021 r. Minister Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej wniósł o wezwanie do udziału w sprawie właściwą stacjonem fisci, oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie kosztów procesu na swoją rzecz. (postanowienie, k. 131; odpowiedź na pozew, k. 155-161)
4. Postanowieniem z dnia 13 sierpnia 2021 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie wezwał do udziału w sprawie także Skarb Państwa – Ministra Aktywów Państwowych. Tenże reprezentant Skarbu Państwa wniósł o zwolnienie z udziału w sprawie, wskazując, że za właściwego reprezentanta Skarbu Państwa należy uznać Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej. (postanowienie, k. 164; pismo pozwanego, k. 172-173)
5. Pismem z dnia 22 czerwca 2022 r. Prokuratura Generalna RP oznajmiła, że przejmuje reprezentację Skarbu Państwa w niniejszym postępowaniu. Na rozprawie w dniu 28 czerwca 2022 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia zwolnił z dalszego udziału w sprawie reprezentantów Skarbu Państwa – Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej (w dniu rozprawy taka jednostka nie istniała, gdyż w międzyczasie doszło do rozdzielenia kompetencji dotychczasowego ministra pomiędzy Ministra Finansów i Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej) oraz Ministra Aktywów Państwowych i wezwał do udziału w sprawie Skarb Państwa – Ministra Sprawiedliwości. Z uwagi na to, że sprawa dotyczyła odpowiedzialności za wydanie aktu normatywnego, ostatecznie Sąd uznał za właściwego reprezentanta Skarbu Państwa (art. 67 § 2 k.p.c.) tę jednostkę, w której kompetencjach znajduje się dziedzina objęta działaniem tego aktu normatywnego. Akt normatywny, w związku z którym powód sformułował swoje roszczenie, dotyczył Krajowego Rejestru Sądowego, a zgodnie z art. 24 ust. 3 ustawy o działach administracji rządowej to minister właściwy do spraw sprawiedliwości jest właściwy w sprawach sądownictwa w zakresie spraw niezastrzeżonych odrębnymi przepisami do kompetencji innych organów państwowych, do udziału w sprawie należało wezwać Ministra Sprawiedliwości. Przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości zresztą brali udział w procesie legislacyjnym na etapie rozpoznawania projektu ustawy przez Sejm (druk sejmowy nr (...) Sejmu VII kadencji). Z racji tego, że reprezentację Skarbu Państwa w postępowaniu zapewniała już Prokuratura Generalna RP, Sąd nie doręczył odpisu pism zebranych w sprawie Ministrowi Sprawiedliwości. (pismo, k. 212; protokół rozprawy, k. 219).

Ustalenia faktyczne

6. W 1991 r. trzy kółka rolnicze – w Z., C. i Z. – wraz z kilkoma indywidualnymi członkami założyli Spółdzielnię Kółek Rolniczych w S. w drodze wyodrębnienia się ze Spółdzielni Kółek Rolniczych w P.. Jako wkład do Spółdzielni wniesiono m. in. nieruchomości obecnie stanowiącą dz. ew. nr 222/6 w obrębie J., o powierzchni 1,5545 ha, zabudowaną zabytkowym dworkiem (willą). Spółdzielnia została wpisana do rejestru spółdzielni prowadzonego przez Sąd Rejonowy w Poznaniu na podstawie postanowienia z dnia 30 września 1991 r. pod nr (...).

(wydruk KW, k. 28-29; decyzja Starosty, k. 97v; decyzja w sprawie wpisu dobra kultury do rejestru zabytków, k. 106)

7. Spółdzielnia Kółek Rolniczych w S. wykonywała działalność związaną z rolnictwem (np. naprawa lub wypożyczanie sprzętów rolniczych) tylko przez parę lat od czasu swojego formalnego powstania. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych, w celu spłaty wysokich zadłużeń publicznoprawnych, podjęto decyzję o zbyciu całego sprzętu rolniczego, sprzedaży jednej z posiadanych (przez spółdzielnię lub jedno z kółek-udziałowców) nieruchomości w C. i „wygaszeniu” działalności, która miała ograniczyć się do dysponowania pozostałą w Spółdzielni nieruchomością w J..

(zeznania P. Z., k. 220; zeznania B. M., k. 220v; zeznania H. D., k. 221)

8. Spółdzielnia zawierała umowy najmu lub dzierżawy, które dotyczyły części nieruchomości będącej jej własnością. Część nieruchomości dzierżawiono na potrzeby masztu telekomunikacyjnego (umowa z (...) Sp. z o.o. z 12 kwietnia 1997 r., następnie zmieniana), a pomieszczenia budynku, wiaty oraz części placu wynajmowano na potrzeby magazynowe lub działalności warsztatowej. Najemcy byli wypłacalni, z reguły czynsz i inne opłaty wpłacali terminowo (problemy z płaceniem czynszu miał A. B., prowadzący działalność pod firmą Usługi dźwigiem A. B.). Zyski z działalności przeznaczano na opłaty za media lub bieżące remonty, czasem też wypłacano je na rzecz kółek-udziałowców z okazji jakiegoś jubileuszu. Spółdzielnia miała też umowę z firmą ochroniarską oraz z księgową (zlecenie, nie była przez Spółdzielnię zatrudniana).

(umowa dzierżawy wraz z aneksami, k. 33-40; umowa najmu wraz z aneksami, k. 41-45; umowa najmu wraz z aneksami, k. 46-51; umowa najmu (...); umowa najmu, k. 56-60; umowa najmu, k. 61-64; umowa najmu, k. 65-67; umowa najmu, k. 68-69; umowa najmu, k. 70-71; zeznania P. Z., k. 220; zeznania B. M., k. 220v, 221; zeznania H. D., k. 221v; przesłuchanie L. S., k. 223v)

9. Ostatni Prezes Spółdzielni, H. D., nie pobierał wynagrodzenia z tytułu pełnienia tej funkcji (a został na nią powołany ok. 2001 r.). Korzystał z telefonu służbowego opłacanego ze środków Spółdzielni.

(zeznania P. Z., k. 220; zeznania B. M., k. 220v; zeznania H. D., k. 221)

10. W 2015 r. i niedługo wcześniej nie toczyły się przeciwko Spółdzielni postępowania sądowe lub egzekucyjne. Według rachunku zysków i strat w 2015 r. Spółdzielnia osiągnęła zysk w kwocie 35 113,00 zł. Rachunek oraz bilans zostały sporządzone i złożone w Urzędzie Skarbowym przez księgową B. Z. już po utracie bytu prawnego przez Spółdzielnię. Udziałowcy spółdzielni nie podejmowali decyzji co do losów majątku spółdzielni w razie zakończenia przez nią działalności lub utraty bytu prawnego.

(zeznania P. Z., k. 220; zeznania B. M., k. 220v; zeznania H. D., k. 221v; rachunek i bilans, k. 72-74; zeznania C. M., k. 222v; przesłuchanie L. S., k. 224)

11. Spółdzielnia do 1 stycznia 2016 r. nie została wpisana do Krajowego Rejestru Sądowego. Prezes Spółdzielni i władze kółek nie pamiętali o obowiązku uzyskania wpisu do tego rejestru przez Spółdzielnię, niektórzy z działaczy kółek odpowiedzialnością za niedopatrzenie obciążają księgową. Kółka rolnicze z kolei zostały wpisane do KRS w wymaganym terminie. Na dzień 1 stycznia 2016 r. trzy kółka rolnicze były jedynymi udziałowcami spółdzielni.

(zeznania P. Z., k. 220; zeznania B. M., k. 220v; zeznania H. D., k. 221v, 222; przesłuchanie L. S., k. 224)

12. 16 marca 2016 r. reprezentanci Spółdzielni Kółek Rolniczych złożyli w Sądzie Rejonowym Poznań – Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu wnioski o wpisanie Spółdzielni w Krajowym Rejestrze Sądowym. Postanowieniem z dnia 30 marca 2016 r. Referendarz Sądowy odrzucił powyższy wniosek. Pismami z dnia 15 kwietnia 2016 r. przedstawiciele Spółdzielni wnieśli skargę na powyższe postanowienie oraz złożyli wniosek o przywrócenie terminu na dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Postanowieniem z dnia 25 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy odrzucił wniosek o wpis Spółdzielni i oddalił wniosek o przywrócenie terminu. Przedstawiciele Spółdzielni wnieśli zażalenie na postanowienie Sądu, kwestionując równocześnie oddalenie wniosku o przywrócenie terminu. Sąd Okręgowy w Poznaniu postanowieniem z dnia 29 września 2016 r. oddalił zażalenie. Rozstrzygnięcia Referendarza oraz Sądów opierały się na tym, że na podstawie art. 9 ust. 2a zd. pierwsze ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (**dalej: u.p.w.**) Spółdzielnia Kółek Rolniczych utraciła byt prawny z dniem 1 stycznia 2016 r., a zatem nie istnieje już w obrocie prawnym.

(postanowienie SO z uzasadnieniem, k. 18-20)

13. Dnia 28 grudnia 2016 r. kółka rolnicze wchodzące wcześniej w skład Spółdzielni złożyły do Sądu Rejonowego – G. i J. w P. wnioski o zawezwanie do próby ugodowej przeciwko Skarbowi Państwa – Staroście (...) oraz wezwały Skarb Państwa – Starostę (...) do zapłaty 1 134 000 zł na rzecz każdego z kółek tytułem odszkodowania za przejęty majątek Spółdzielni. Na posiedzeniu w dniu 18 kwietnia 2017 r. stawili się pełnomocnicy Kółka Rolniczego w Z. oraz Starosty (...), lecz do zawarcia ugody nie doszło.

(wniosek, k. 117; wezwanie, k. 119; protokół, k. 118)

14. Decyzją z dnia 25 września 2017 r. Starosta (...) stwierdził przejęcie na rzecz Skarbu Państwa prawa własności nieruchomości zapisanej w KW nr (...), stanowiącej dz. ew. nr 222/6 w obrębie J., o powierzchni 1,5545 ha, pozostałej po Spółdzielni Kółek Rolniczych w S. zarejestrowanej w rejestrze spółdzielni A pod nr (...). Decyzją z dnia 21 listopada 2017 r. Samorządowe Kolegium Odwoławcze w P. utrzymało w mocy zaskarżoną decyzję. Pismami z 18 czerwca i 1 sierpnia 2018 r. Starosta (...) wzywał pełnomocnika kółek rolniczych do przedłożenia dokumentacji dotyczącej nieruchomości oraz kluczy do znajdujących się na jej terenie budynków.

(decyzja starosty, k. 21-22; decyzja SKO, k. 99-105; wezwania, k. 115-116)

15. Pismem z dnia 8 maja 2020 r. pełnomocnik Kółek Rolniczych w Z., C. i Z. wezwał Skarb Państwa – Starostę (...) do zapłaty kwoty po 1 500 000 zł dla każdego z kółek z uwagi na przejęcie przez Skarb Państwa majątku Spółdzielni, wartego 4 500 000 zł, na podstawie przepisu art. 9 ust. 2b u.p.w., którego niezgodność z art. 64 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji stwierdził Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. P 13/18. Starosta (...) w odpowiedzi na wezwanie odmówił zapłaty w całości pismem z dnia 22 maja 2020 r.

(wezwanie do zapłaty wraz z potwierdzeniem nadania, k. 75-76; odpowiedź Starosty, k. 77)

Omówienie dowodów i rozstrzygnięć dowodowych

16. Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił głównie na podstawie dokumentów przedłożonych przez powoda oraz pozwanego reprezentowanego pierwotnie przez Starostę (...). Sąd dokonał również niektórych ustaleń na podstawie zeznań świadków i przesłuchania L. S. w imieniu powoda, tym niemniej dowody z tych zeznań musiał potraktować z pewną ostrożnością. Świadkowie i L. S. w swoich zeznaniach mówili czasem o sytuacjach, które trudno jest umiejscowić w czasie. Podkreślali również, że zeznają zgodnie ze swoją wiedzą, która mogła nie być pełna, gdyż sprawami Spółdzielni się nie zajmowali (poza H. D. i P. Z.).

17. Z zeznań P. Z., B. M. oraz przesłuchania L. S. wynikało, że spółdzielnia funkcjonowała jeszcze przed 1991 r., kiedy została zarejestrowana przez sąd rejestrowy (datę rejestracji wskazał Starosta (...) w uzasadnieniu decyzji z 25 września 2017 r. na podstawie akt rejestrowych spółdzielni). Można to wytłumaczyć tym, że przed rejestracją we wrześniu 1991 r. majątek spółdzielni należał do większej spółdzielni, Spółdzielni Kółek Rolniczych w P. (taka

nazwa pojawiła się w decyzji z 1987 r. o uznaniu willi za zabytek, ponadto jako podstawy wpisu Spółdzielni w księdze wieczystej wskazano protokół podziału majątku Spółdzielni Kółek Rolniczych w P. z 6 czerwca 1991 r., k. 29v), z której Spółdzielnia Kółek Rolniczych w S. się wydzieliła.

18. Świadkowie byli w zasadzie zgodni, że Spółdzielnia na koniec 2015 r. nie miała zadłużenia. P. Z. w swoich zeznaniach mówił o zadłużeniu publicznoprawnym na rzecz gminy i ZUS, początkowo sugerując, że było to zadłużenie niedawno spłacone, ale później wskazując, że zostało ono spłacone poprzez sprzedaż bazy w C. gdzieś w latach 60-70. Z zeznań H. D. i B. M. wynika jednak, że powstanie zadłużenia i jego spłata miały miejsce w latach dziewięćdziesiątych (w czasach (...), jak je określił jeden ze świadków). Skutkiem tej sytuacji, świadczącej o nieopłacalności działalności spółdzielni w nowych realiach gospodarczych, była decyzja o zaprzestaniu działalności rolniczej i ograniczenie roli Spółdzielni do zarządzania nieruchomością w J..

19. Świadkowie nie przedstawili spójnego stanowiska co do wysokości udziałów przysługujących kółkom rolniczym w Spółdzielni. B. M. opisał w swoich zeznaniach dość skomplikowany mechanizm zaliczania różnicy w opłatach (między stawką standardową a preferencyjną dla członków Spółdzielni) na poczet udziałów (przy czym nie jest jasne, czy to zaliczanie było dokonywane na poczet udziałów wpłaconych czy też wymaganych), ale – wobec zaprzestania działalności rolniczej przez Spółdzielnię ok. 25 lat temu – można podejrzewać, że faktycznie mechanizm ten od bardzo dawna nie jest stosowany w praktyce. Rzecz w tym, że nie wiadomo, w jakim stopniu ten mechanizm wpłynął na wysokość udziałów przysługującym członkom spółdzielni na 1 stycznia 2016 r., gdyż żaden ze świadków nie potrafił określić wielkości tych udziałów lub potwierdzić, że były one równe (ostatni Prezes Spółdzielni, H. D., stwierdził, że kółka miały „prawie równe prawa”). Świadkowie byli też zgodni co do tego, że nie przewidziano losów majątku Spółdzielni na wypadek jej likwidacji czy ustania bytu prawnego (tylko H. D. podniósł, że statut przewidywał w tym przypadku podział majątku pomiędzy udziałowców, w braku tekstu statutu w aktach sprawy i przeciwnych zeznaniach pozostałych świadków Sąd nie uznał tego fragmentu zeznania świadka za wiarygodny).

20. Sąd uznał, że rachunek zysków i strat podpisany przez księgową B. Z. obrazuje faktyczną sytuację finansową Spółdzielni w 2015 r. Bez wątplenia ta księgowa pracowała na rzecz Spółdzielni i najprawdopodobniej najlepiej знаła jej dokumentację i przepływy pieniężne. Rachunek i bilans zostały sporządzone 14 marca 2016 r., jeszcze zanim członkowie Spółdzielni dowiedzieli się o utracie bytu prawnego przez Spółdzielnię 1 stycznia 2016 r. (wniosek o wpis Spółdzielni do KRS został złożony 16 marca 2016 r., dwa dni później, ale wedle zeznań świadków Spółdzielnia w praktyce funkcjonowała dłużej, co wskazuje na to, że w marcu 2016 r. jej władze nie były przekonane o kategoriowości utraty zdolności prawnej przez Spółdzielnię). Osiągnięta kwota zysku i przychodu wykazanego w rachunku, w świetle kwot wskazanych w umowach najmu jako czynsz, jest jak najbardziej wiarygodna. Niezrozumiały natomiast jest bilans, w którym nie ujawniono jako aktywa wartości nieruchomości będącej własnością Spółdzielni.

21. Fakt, że nie wiadomo, do kogo należy drugi podpis na rachunku i bilansie (zdaniem H. D. nie jest to podpis jego ani P. Z., wiceprezesa), nie wpływa istotnie na opisaną wyżej wartość dowodową rachunku zysków i strat. Bez podpisu kierownika jednostki rachunek nie jest dokumentem spełniającym wymogi ustawy o rachunkowości, ale – z racji podpisania przez księgową i zawarcia w nim kwot nie nasuwających podejrzeń – pozostaje on dokumentem prywatnym potwierdzającym złożenie przez księgową oświadczenia określonej treści. Z tego też powodu Sąd na podstawie art. 235² § 1 k.p.c. w zw. z art. 205³ § 2 k.p.c. pominął dowód z zeznań B. Z. zgłoszony dopiero na rozprawie przez pełnomocnika powoda. Dochodzenie tego, czyj podpis znajduje się na rachunku zysków i strat, byłoby zbędne i nie rzutowało na prawidłowość zawartych w rachunku wartości liczbowych. Co więcej, zgodnie z art. 205³ § 2 k.p.c. przewodniczący może zobowiązać stronę, by w piśmie przygotowawczym podała wszystkie twierdzenia i dowody istotne dla rozstrzygnięcia sprawy pod rygorem utraty prawa do ich powoływania w toku dalszego postępowania. W takim przypadku twierdzenia i dowody zgłoszone z naruszeniem tego obowiązku podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, iż ich powołanie w piśmie przygotowawczym nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynikała później. Takie zobowiązanie doręczono pełnomocnikowi powoda 29 stycznia 2021 r. (k. 125, 127) i w wyznaczonym terminie mógł zgłosić dodatkowe (w stosunku do tych zawartych w pozwie) wnioski dowodowe na fakty związane z sytuacją majątkową spółdzielni, czego jednak nie uczynił.

22. Żadnego znaczenia dla sprawy nie miał pozew przeciwko Skarbowi Państwa – Starości (...), złożony przez (...) Spółką z ograniczoną odpowiedzialnością Sp. k. (k. 120-123). Z jego treści wynika niezbicie, że dotyczy on należności z 2018 r., a zatem już po utracie bytu prawnego przez Spółdzielnię i w żaden sposób nie świadczy o tym, aby na 1 stycznia 2016 r. Spółdzielnia była względem tej spółki zadłużona.

23. Dowód z przesłuchania B. S. za stronę powodową nie wniósł do sprawy, z jego zeznań wynikało, że nie orientuje się co do spraw Spółdzielni i żądania Kółka Rolniczego w Z. w tej sprawie.

24. W pozwie zawarto wnioski o zwrócenie się do Sądu Rejonowego Poznań Nowe Miasto i W. o nadesłanie akt rejestrowych Spółdzielni. Zgodnie z art. 187 § 2 pkt 4 k.p.c. pozew może zawierać zażądanie dowodów znajdujących się w sądach, urzędach lub u osób trzecich, wraz z uprawdopodobnieniem, że strona sama nie może ich uzyskać. Obecnie więc przepis wymaga od powoda, by w pierwszej kolejności samemu postarał się o zdobycie dokumentów (ich odpisów), które zamierza wykorzystać jako dowód w sprawie (por. Kodeks postępowania cywilnego. Tom I-II. Komentarz, pod red. T. Szancylu, Legalis 2019, komentarz do art. 187 k.p.c., nb. 25). Pismem z dnia 30 września 2021 r. pełnomocnik powoda został wezwany do uprawdopodobnienia tego, że nie może samemu pozyskać kopii lub fotokopii dokumentów z akt rejestrowych Spółdzielni pod rygorem pominięcia dowodu z tych dokumentów (dokumenty te, jako dokumenty rejestrowe, powinny być przecież udostępnione na wniosek kółka-udziałowca). Zobowiązanie to doręczono pełnomocnikowi powoda 6 października 2021 r. (k. 178), który nie wniósł na nie odpowiedzi. Z tego względu Sąd na rozprawie oddalił wniosek o zwrócenie się o nadesłanie akt rejestrowych Spółdzielni na podstawie art. 235² § 1 pkt 6 w zw. z art. 187 § 2 pkt 4 k.p.c.

25. W świetle wyników postępowania dowodowego po przesłuchaniu świadków oraz powoda Sąd stwierdził, że przeprowadzanie dowodu z opinii biegłego w sprawie nie jest konieczne, gdyż nie wpłynęłoby na rozstrzygnięcie sprawy i tylko przedłużałoby postępowanie oraz powiększało jego koszty. Stąd Sąd postanowił pominąć ten dowód na podstawie art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c.

Ocena prawna

26. Powództwo podlegało oddaleniu.

Podstawa odpowiedzialności Skarbu Państwa

27. Powód opierał swoje roszczenie na art. 417¹ § 1 k.c. Zgodnie z tym przepisem jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie aktu normatywnego, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu niezgodności tego aktu z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą. Przesłankami odpowiedzialności Skarbu Państwa za takie działanie jest stwierdzenie niezgodności aktu prawnego z normą wyższego rzędu we właściwym postępowaniu (w przypadku niezgodności z Konstytucją – wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego), wykazanie szkody oraz związku przyczynowego pomiędzy wadliwym aktem normatywnym a zaistniałą szkodą (por. wyroki Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 grudnia 2018 r., sygn. I ACa 1101/17, i z dnia 23 stycznia 2015 r., sygn. I ACa 735/14; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 9 grudnia 2016 r., sygn. I ACa 588/16; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2016 r., sygn. I CSK 350/15).

28. Powód wiązał szkodę, której naprawienia dochodził, z art. 9 ust. 2b u.p.w., dodanym przez art. 3 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw. Zgodnie z tym przepisem z dniem 1 stycznia 2016 r. Skarb Państwa nabywa nieodpłatnie z mocy prawa mienie podmiotów, o których mowa w ust. 2a [tj. podmiotów podlegających obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, a które do dnia 31 grudnia 2016 r. nie złożyły wniosku o wpis do rejestru i przez to uznaje się je za wykreślone z dniem 1 stycznia 2016 r.]. Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność z nabytego mienia za zobowiązania podmiotów, o których mowa w ust. 2a. Prawa wspólników, członków spółdzielni i innych osób uprawnionych do udziału w majątku likwidacyjnym wygasają z chwilą wykreślenia podmiotu z rejestru.

29. Wyrokiem z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. P 13/18, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. jest niezgodny z art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Trybunał nie zakwestionował prawa ustawodawcy do wprowadzenia regulacji, zgodnie z którą zaniechanie rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym do końca 2015 r. wiązało się z uznaniem podmiotu za wykreślony, co powodowało utratę bytu prawnego tego podmiotu i przejście jego mienia na Skarb Państwa. Trybunał podważył art. 9 ust. 2b u.p.w. wyłącznie co do zdania trzeciego. Zawarta w nim regulacja wywołała z dniem 1 stycznia 2016 r. skutek – w praktyce – wywłaszczeniowy, gdyż pozbawiała ona współników, udziałowców, akcjonariuszy (jednym słowem osób majątkowo uczestniczących w powstaniu i trwaniu osoby prawnej) praw, które przysługiwałyby im w razie zwykłej likwidacji danej osoby prawnej. Wywłaszczenie praw udziałowców Trybunał uznał za działanie niekonieczne dla realizacji zakładanych przez ustawodawcę i projektodawcę celów. Stwierdził zatem, że wprowadzona przez ustawodawcę regulacja w badanym zakresie nie przechodzi testu proporcjonalności i nosi znamiona arbitralności. Skutki w postaci wygaszenia praw majątkowych współników nie są ani celowe, ani konieczne dla ochrony bezpieczeństwa obrotu prawnego, a tym samym nadmiernie dolegliwe. Trybunał wskazał jednocześnie, że art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. wywarł już skutki prawne z chwilą określoną w tym przepisie (1 stycznia 2016 r.), a zatem stwierdzenie jego niekonstytucyjności nie powoduje „odżycia” praw, których udziałowcy zostali pozbawieni. Trybunał wskazał, że przepis ten mógł wyrządzić takim osobom szkodę majątkową, której naprawienia można dochodzić na podstawie art. 417¹ § 1 k.c.

30. Sąd podziela wyrażone w uzasadnieniu wyroku Trybunału stanowisko co do skutków wyroku P 13/18 i przyjmuje je za własne, odnotowując, że zostało ono zaaprobowane również w literaturze (J. Parchomiuk, Glosa do wyroku TK z dnia 11 grudnia 2019 r., P 13/18, Prz.Sejm. 2020, nr 5, s. 201-220) i przez Sąd Najwyższy (postanowienie z dnia 4 września 2020 r., sygn. II CSK 777/18).

31. Powód był udziałowcem Spółdzielni, która nie została do 1 stycznia 2016 r. zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym. Z tym dniem mienie należące do byłej Spółdzielni przeszło na Skarb Państwa, a w wyniku art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. powód został pozbawiony praw do udziału w majątku likwidacyjnym tej Spółdzielni. A zatem, już na pierwszy rzut oka, powód mógł ponieść szkodę w wyniku działania niekonstytucyjnego przepisu, która podlegałaby naprawieniu na podstawie art. 417¹ § 1 k.c.

Kwestia udowodnienia wysokości szkody

32. Ciężar udowodnienia wystąpienia szkody spoczywał w sprawie na powodzie (art. 6 k.c.). Powód powinien był więc przedstawić dowody na wystąpienie szkody, również co do jej wysokości. Ciężarowi temu jednak nie sprostał.

33. Wysokość szkody, która podlegałaby naprawieniu na rzecz powoda, jest równa wartości części majątku Spółdzielni, która przypadłaby powodowi w razie likwidacji Spółdzielni, czyli po zaspokojeniu praw wierzycieli, którzy zgłosili swoje roszczenia Skarbowi Państwa na podstawie art. 9 ust. 2c u.p.w. („Roszczenia wierzycieli podmiotów, o których mowa w ust. 2a, wygasają, jeżeli nie będą dochodzone przeciwko Skarbowi Państwa w terminie roku od chwili nabycia mienia przez Skarb Państwa. Jeżeli przed nabyciem mienia przez Skarb Państwa wierzyciel uzyskał tytuł egzekucyjny przeciwko podmiotowi, o którym mowa w ust. 2a, roszczenie stwierdzone w tym tytule wygasa, w przypadku gdy wierzyciel nie złoży wniosku o wszczęcie egzekucji w terminie roku od chwili nabycia mienia przez Skarb Państwa.”).

34. Spółdzielnia, zgodnie z art. 1 § 1 ustawy – Prawo spółdzielcze, jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Zasady funkcjonowania spółdzielni i ustawowe regulacje na ten temat odbiegają – niekiedy dość istotnie – od regulacji prawa spółek (co wynika nie tylko z odmienności natur spółdzielni i spółki, ale też z tego, że ustawa – Prawo spółdzielcze została wprowadzona w czasach poprzedniego ustroju społeczno-gospodarczego), na przykład co do przeznaczenia majątku likwidowanej osoby prawnej w braku stosownych postanowień w statucie spółdzielni/umowie spółki.

35. Zgodnie z art. 125 § 3 ustawy – Prawo spółdzielcze, z kwot pozostałych po spłaceniu wszystkich należności i po złożeniu do depozytu sądowego sum całkowicie zabezpieczających należności sporne lub niewymagalne dokonuje się stosunkowej wypłaty udziałów. Wypłaty tej nie można jednak dokonać przed upływem sześciu miesięcy od dnia ogłoszenia wzywającego wierzycieli. A zatem po zaspokojeniu wierzycieli spółdzielni jej udziałowcy powinni otrzymać zwrot wpłaconych na jej rzecz udziałów. W przeciwieństwie do spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, gdzie udział ma stałą wartość nominalną i jest ona ujawniana w rejestrze, spółdzielnia jest zrzeszeniem o zmiennym funduszu udziałowym, a liczba udziałów które musi zadeklarować członek powinna zostać określona w statucie. Członek spółdzielni może natomiast zadeklarować więcej udziałów niż przewidziane w statucie, występują wówczas „udziały obowiązkowe” i „udziały nadobowiązkowe” (wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 24 sierpnia 2011 r., sygn. I ACa 433/11; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2007 r., sygn. V CSK 196/07).

36. W tej sprawie nie wiadomo, ile ostatecznie – na dzień 31.12.2015 r. – udziałów w Spółdzielni miało powodowe Kółko Rolnicze, jakiej były wartości i w jakiej wysokości podlegałyby one zwrotowi. Świadkowie nie mieli wiedzy na ten temat, a dokumentacja spółdzielni nie została w tym zakresie przedłożona (zeznania H. D. wskazują, że księga udziałów była prowadzona, ale nie wiadomo do końca, gdzie w tej chwili się znajduje, prawdopodobnie u dawnej księgowej). Nie można więc stwierdzić, jaka kwota przysługiwałaby powodowemu kółku na podstawie art. 125 § 3 prawa spółdzielczego i – konsekwentnie – jaką szkodę kółko poniosło z uwagi na niewypłacenie przez spółdzielnię udziałów spowodowane działaniem art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. Sam fakt, że udziałowcami Spółdzielni na chwilę utraty bytu prawnego były 3 kółka rolnicze, nie prowadzi automatycznie do wniosku, że ich udziały były równe. Zeznania świadków B. M. i H. D. świadczą o czymś przeciwnym – że różnica w udziałach pomiędzy kółkami istniała i mogła wynikać z mechanizmu zaliczania wpłat dokonywanych na rzecz Spółdzielni (lub zniżek udzielanych przez Spółdzielnię) na poczet udziału. W braku tych danych Sąd nie mógł ustalić, czy i jaka szkodę kółko poniosło z uwagi na niemożność uzyskania zwrotu wpłaconych udziałów na rzecz Spółdzielni.

37. Nie zostało również wykazane, że pozostały po wypłacie wierzycielom i spłaceniu udziałów majątek spółki (nadwyżka majątku ponad wpłacone udziały) przypadałaby po równo członkom spółdzielni. Art. 125 § 5 i 6 Prawa spółdzielczego wskazują, że z zasady majątek ten powinien być przeznaczony na cele określone w uchwale ostatniego walnego zgromadzenia. Jeżeli uchwała walnego zgromadzenia nie zawiera stosownego wskazania, likwidator przekazuje pozostały majątek nieodpłatnie na cele spółdzielcze lub społeczne. W przypadku takim jak w tej sprawie z oczywistych przyczyn uchwała walnego zgromadzenia nie mogła zapaść, bo utrata bytu prawnego przez spółdzielnię nastąpiła z mocy prawa, a sami udziałowcy spółdzielni nawet nie mieli o tym wiedzy. Udziałowcy spółdzielni nie mogli więc podjąć uchwały, którą wskazałoby przeznaczenie majątku pozostałego po – hipotetycznej – likwidacji spółdzielni.

38. Jak jednak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 10 marca 2006 r., sygn. IV CSK 97/05, uprawnienie do uczestnictwa w podziale majątku może wynikać także ze statutu spółdzielni. W materiale dowodowym tej sprawy brakuje statutu spółdzielni, w związku z czym nie wiadomo, czy określał on zasady podziału majątku po likwidacji spółdzielni. Gdyby tak było, to z racji wiążącego charakteru statutu niedopuszczalne byłoby próbowanie przyjmowania przez członków spółdzielni ex post (już po utracie bytu prawnego przez spółdzielnię) innego rozwiązania ze skutkami w stosunku do Skarbu Państwa. Ustalając wysokość majątku podlegającego podziałowi i zasady tego podziału należałoby się opierać na rozwiązaniach przyjmowanych w statucie w brzmieniu na chwilę utraty bytu prawnego przez Spółdzielnię – nie można bowiem przyjąć, aby byli udziałowcy mogli wprowadzać zmiany co do spraw uregulowanych w statucie wtedy, gdy już sama Spółdzielnia nie istniała w obrocie prawnym.

39. Powyższe oznacza, że nie wykazano także uprawnienia członków spółdzielni do udziału w majątku likwidacyjnym spółdzielni po wypłacie udziałów i spłaceniu wierzycieli. Jeśli statut Spółdzielni nie zawierał postanowień na temat przeznaczenia majątku Spółdzielni po jej likwidacji, zgodnie z art. 125 § 6 pozostały po spłaceniu wierzycieli i udziałów majątek powinien zostać przeznaczony na cele spółdzielcze lub społeczne. W takiej sytuacji po stronie kółka rolniczego nie wystąpiłaby szkoda wynikająca z art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. (w zakresie wykraczającym poza wartość podlegającego zwrotowi udziału), bo nie byłoby statutowej podstawy do dokonania podziału pozostałego majątku spółdzielni między udziałowców. Kółko nie mogłoby się wzbogacić przy pomocy tego majątku, gdyż tenże pozostały

majątek musiałby zostać przeznaczony na cele spółdzielcze lub społeczne. Jeśli statut spółdzielni przewidywał jednak dokonanie podziału pozostałego majątku spółki pomiędzy udziałowców, to wysokość szkody podlegającej naprawieniu na podstawie art. 417¹ § 1 k.c. musiałaby te postanowienia statutu uwzględniać.

40. W braku znajomości statutu i wysokości udziałów, które przysługiwały powodowemu kółku rolniczemu w Spółdzielni, Sąd nie mógł uznać, aby udowodniono szkodę wynikającą z działania art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. w jakimkolwiek zakresie. Tym samym Sąd oddalił powództwo jako nieudowodnione.

41. W braku wykazania szkody bezprzedmiotowe jest analizowanie kwestii związku przyczynowego pomiędzy szkodą a działaniem przepisu, który został uznany za niezgodny z Konstytucją. Tylko nawiasem Sąd wskazuje, że w tej sprawie, o ile szkoda rzeczywiście została wykazana, taki związek wydaje się oczywisty.

Zastosowanie art. 322 k.p.c.

42. Sąd pragnie też zaznaczyć, że jego zdaniem w sprawie nie zachodziły podstawy do zastosowania art. 322 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem jeżeli w sprawie o naprawienie szkody, o dochody, o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia lub o świadczenie z umowy o dożywocie sąd uzna, że ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe, nader utrudnione lub oczywiście niecelowe, może w wyroku zasądzić odpowiednią sumę według swej oceny opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy. Sąd podziela wyrażane w orzecznictwie stanowisko, zgodnie z którym w przepisie tym mowa o obiektywnej niemożliwości wysokości żądania. Taka obiektywna niemożliwość udowodnienia wysokości dochodzonego roszczenia oznacza, że określone środki dowodowe nie istnieją i nie istniały lub też istniały, lecz z jakichś przyczyn zaginęły, a nadmierne utrudnienia w prowadzeniu dowodów zachodzą, gdy ściśle wykazanie wysokości dochodzonego żądania jest zbyt kosztowne i nie pozostaje w żadnym stosunku do żądanego przedmiotu albo grozi zbyt długim przedłużeniem postępowania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2019 r., sygn. V CSK 599/17). Przepis ten ma charakter wyjątkowy i nie powinien być wykładany rozszerzająco (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2008 r., sygn. V CSK 563/07), zwłaszcza w sposób, który zwalniałby stronę z obowiązku przedstawiania dowodów na wysokość poniesionej szkody (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2000 r., sygn. I CKN 559/98; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 6 września 2012 r., sygn. I ACa 389/12; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15 listopada 2012 r., sygn. I ACa 515/12). Nadmierne swobodne korzystanie z sędziowskiego uprawnienia z art. 322 k.p.c. groziłoby podważeniem zasady kontradyktoryjności procesu i zasadom rozkładu ciężaru dowodu, a zwłaszcza w sprawach, w których obie strony są reprezentowane przez fachowych pełnomocników i nie ma podstaw do podejrzewania jednej z nich o nieporadność.

43. W tej sprawie strona powodowa, reprezentowana przez adwokata, nie wykazała wysokości poniesionej szkody. Przeprowadzone dowody nie wskazują jednak na to, by ustalenie wysokości tej szkody było obiektywnie niemożliwe – przeciwnie, statut Spółdzielni istnieje w starych aktach rejestrowych Spółdzielni, a księga udziałów może być w posiadaniu osoby odpowiedzialnej za prowadzenie księgowości Spółdzielni. Dopiero wykazanie, że wiadomości na temat wysokości udziałów powoda w Spółdzielni i statutowego przeznaczenia majątku Spółdzielni po jej likwidacji nie da się uzyskać w ten i żaden inny sposób, uprawniałoby Sąd do orzeczenia o odszkodowaniu na podstawie art. 322 k.p.c.

Przedawnienie

44. Sąd nie uwzględnił zarzutu przedawnienia, zgłoszonego w odpowiedzi na pozew wniesionej w imieniu Skarbu Państwa przez Starostę (...). Zgodnie z art. 442¹ § 1 k.c., Roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się albo przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę.

45. Nie można zgodzić się z twierdzeniem, jakoby powód dowiedział się o szkodzie i osobie zobowiązanej do jej naprawienia przed wydaniem wyroku przez Trybunał Konstytucyjny w sprawie P 13/18. Przed dniem utraty mocy

art. 9 ust. 2b zd. 3 u.p.w. roszczenie o naprawienie szkody powodowi w ogóle nie przysługiwało, gdyż przepis ten pozostawał w porządku prawnym RP i nie istniało wymagane przez art. 417¹ § 1 k.c. orzeczenie, które stwierdzało jego niezgodność z Konstytucją i otwierało drogę do dochodzenia odszkodowania.

Koszty procesu

46. Rozstrzygnięcie o kosztach procesu Sąd oparł na art. 98 § 1 k.p.c. (Strona przegrywająca sprawę obowiązana jest zwrócić przeciwnikowi na jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (koszty procesu). Stroną przegrywającą sprawę był powód, w związku z czym powinien on zwrócić na rzecz Skarbu Państwa poniesione przez niego koszty procesu. Zgodnie z art. 32 ust. 3 zd. 1 ustawy o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej zasądzone koszty zastępstwa procesowego zasądzono na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej. Ich wysokość ustalono na podstawie § 2 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności adwokackie w zw. z art. 99 k.p.c. na kwotę 3 600 zł. O odsetkach ustawowych za opóźnienie orzeczono zgodnie z art. 98 §1¹ zd. 1 k.p.c. (Od kwoty zasądzonej tytułem zwrotu kosztów procesu należą się odsetki, w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, za czas od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, którym je zasądzono, do dnia zapłaty).

ZARZĄDZENIE

1. (...)

2. (...)